

**HIPÒTESIS SOBRE ELS POSSIBLES
ORÍGENS DE LA PARRÒQUIA
I EL CONTRACTE DE LES OBRES
SOBRE LA CONSTRUCCIÓ DE
L'ACTUAL TEMPLE**

David Guasch i Dalmau

I. Introducció

El motiu d'aquest treball recau, principalment, en l'aportació d'un contracte i transcripció d'aquest i dels tràmits iniciats a partir de les darreries de l'any 1569 o durant els primers dies de 1570, per tal de construir la nova església parroquial de Sant Just Desvern.

Aquesta església és, bàsicament, per tot allò que concerneix a la seva obra estructural, la mateixa i actual que tenim avui.

Abans, però, d'entrar en el procés dels tràmits i les obres portades a terme per a la construcció d'aquest nou temple, voldria formular unes possibles hipòtesis sobre els orígens de la parròquia i de l'anterior temple que hi hagué aquí a Sant Just Desvern en una època ja molt reculada.

Aquell temple primitiu, del qual actualment no coneixem absolutament res, potser fou el mateix que persistí fins a una època molt avançada, darrer terç del segle XVI, amb la nova construcció de l'actual i, del qual coneixem fins i tot el contracte de la seva obra.

Pel que fa a voler esbrinar quelcom de l'anterior o anteriors temples o esglésies primitives que hi ha hagut en el temps aquí a Sant Just, és una qüestió, aquesta, que probablement mai no ens permetrà d'anar més enllà d'unes hipotètiques conjectures.

** Serveixin les pàgines d'aquest modest treball, de senzill homenatge a la memòria del que fou mossèn Antonino Tenas i Alibés, rector de Sant Just Desvern durant trenta-sis anys, i pioner en la recerca històrica d'aquest poble, del qual l'any vinent s'escau el 40è aniversari de la seva mort.*

II. Barcelona reconquerida l'any 801

Amb la reconquesta, els exèrcits francs de Carlemany i del seu fill, Lluís el Pietós, havien pres la ciutat de Girona als àrabs l'any 785 i poc després, el 801, reconquerien la ciutat de Barcelona, posant-hi a un comte com a governador.

Si bé la ciutat de Girona es lliurà tot seguit d'haver-hi posat setge els exèrcits francs, no fou així amb la de Barcelona, que costà un llarg i endurit setge de dos anys de durada (1).

Amb la reconquesta de la ciutat de Barcelona, una fita molt important per als francs, s'establí una línia de frontera, una frontera de Marca en el curs fluvial del Llobregat, sobretot a la part baixa d'aquest, que tingué una durada, com a mínim, d'un

segle llarg, malgrat els esforços que hi hagué de portar aquesta frontera a l'altra banda del Llobregat.

Aquesta mena de «statu quo» fronterer, vingué a determinar el que més tard s'ha conegut i considerat com a frontera circumstancial entre la Catalunya Vella i la Nova.

Forçosament, una situació fronterera tan llarga havia de conduir a tota la zona de la part de ponent de la ciutat de Barcelona a unes constants de perill, més tenint en compte que els àrabs dugueren a cap diversos intents de tornar a recuperar la ciutat novament.

Pel que fa a tota la zona de la banda de ponent de la ciutat de Barcelona, aquest territori passà sota la jurisdicció i domini comtal. Terres que foren afranquides i donades amb certs privilegis per a aquelles persones que volguessin repoblar-les.

La inexistència de documentació de l'època no ens permet conèixer com es desenvolupà aquest territori en aquell període, però sí que posseïm algunes referències d'unes torres, probablement de defensa, ubicades, aquestes, entre el curs del Llobregat i la mateixa ciutat de Barcelona (2).

Aquestes torres, situades en indrets més o menys estratègics, deurién formar les immediates defenses abans d'arribar a la ciutat de Barcelona. Sobre el que podien haver representat aquestes possibles defenses en el seu moment, hi ha constància de diversos atacs a la ciutat de Barcelona per part dels àrabs, alguns dels quals, com els de l'any 852, deixaren la ciutat de Barcelona i els seus habitants en una gran confusió i desfeta.

Si bé la jurisdicció dels territoris ja ocupats de la Marca quedà fixada en el curs del Llobregat, substancialment les coses deurién haver canviat ben poc, atès que els àrabs, mentre durà llur ocupació, havien permès als cristians de mantenir sempre llur culte i també la possessió de les terres, amb la imposició només dels tributs inherents (3).

Amb tot, amb la invasió musulmana a començaments del segle VIII, foren aterrades les esglésies de Tarragona, Osona, Urgell i Empúries, mentre quedaren dempeus la de Barcelona i la de Girona (4).

III. Els primers bisbes de Barcelona i d'Egara

Són encara avui molt foscos els coneixements que tenim sobre els primers bisbes de Barcelona, de llurs noms i de la durada dels seus episcopats. Però tenim l'absoluta certesa que Barcelona fou seu episcopal a partir dels primers temps del segle I de la nostra era, i com generalment en són totes les antigues civitatís romanes murallades.

Si avui coneixem alguna cosa dels primers bisbes de la seu barcelonina, és gràcies

a l'assistència d'aquests bisbes als concilis de l'època, com ho foren els celebrats a Tarragona, Barcelona, Girona i Lleida, tots ells es feren durant els primers anys del segle VI (5).

Del segle anterior, poca és la cosa que en coneixem, en part, a causa de les invasions dels pobles bàrbars que havien destruït, entre altres, les seus episcopals de Vic i Lleida (6).

Del efímer bisbat d'Egara, avui Terrassa, sabem que tingué aquest una durada des de l'any 450 fins al 712, i del qual es coneixen set bisbes, (7) entre aquests el bisbe Nebridi, germà de Sant Just, com veurem més endavant.

També és una font d'informació d'aquests primers bisbes barcelonins la seva presència als diferents concilis de Toledo (8).

Dels primers anys del segle VIII fins a principis de la segona meitat del segle IX, no coneixem cap bisbe que hagi estat al front de la seu barcelonina.

Així tampoc, pel que fa a la seu episcopal d'Egara, i durant aquest període anteriorment esmentat, no hi ha constància d'un bisbe en aquella seu episcopal. És més, a partir de l'any 712, amb un bisbe anomenat Joan i amb la posterior desfeta de la monarquia visigòtica a Guadalete pels sarraïns, acabà per sempre la seu episcopal d'Egara, a començaments del segle VIII (9).

Volem remarcar que entre començaments del segle VIII i fins passada la segona meitat del segle IX, com hem dit, cap bisbe no ocupà la seu episcopal barcelonina, tal vegada a causa de la poca estabilitat de tot aquell llarg i trasbalsat període.

Seguint l'episcopologi esmentat, trobem que a l'any 852 aquesta seu era ocupada pel bisbe Aduulf, (10) després d'un període de més de 150 anys, del qual no coneixem cap bisbe.

Del bisbe Aduulf, 858-860, sabem que aquest treballà molt intensament per a reparar, fins on pogué, els danys i les moltes malvestats causades pels sarraïns durant aquell període. Sembla ser, també, que els sarraïns havien entrat a la ciutat de Barcelona durant l'any 852, gràcies a la traïció dels mercaders jueus (11).

El seu successor, el bisbe Frodoí, 874-892, (12) tingué un episcopat de més llarga durada. Esmerçà, també, com el seu antecessor, molts esforços en l'obra de restauració del culte a Barcelona.

El bisbe Frodoí, fou actor i testimoni directe de fets com la d'usurpació de béns eclesiàstics i de jurisdiccions, que portaren a la convocatòria d'un concili metropolità (13).

Successor d'aquest fou el bisbe Teodoric, 900-931, del qual ja coneixem la consagració de diverses esglésies (14). Col·laborà, també, en la reconquesta del Vallès

i del Penedès, on el comte Sunyer aixecà l'església de Sant Miquel d'Olèrdola (15), lloc penedesenc que havia estat reconquerit l'any 929, i en el qual ja existia un castro ibero-romà.

És a partir del bisbe Teodoric que la seu episcopal barcelonina ja no sofreix cap interrupció en el seu episcopologi.

IV. L'advocació al patronímic Sant Just

Sobre l'advocació de la nostra parròquia primitiva a Sant Just, mossèn Antonino en les seves Notes Històriques (16) comenta, «Introduïda al nostre país en ple segle XIII la devoció dels germans màrtirs d'Alcalá d'Henares, Sant Just i Sant Pastor, - car fins aquella època no se'n troba ni el més petit rastre aci-hem de suposar que la nostra primitiva església era dedicada a un Sant Just, sense que pugui precisar-se si era Sant Just, bisbe d'Urgell- que era el més probable, per tractar-se d'un sant de la nostra terra -o un altre Sant Just de diferent lloc. El primer document que esmenta Sant Just i Sant Pastor com titulars de la nostra parròquia, és la relació de la visita pastoral feta el mes d'octubre de l'any 1438».

A part del fet que cap dels molts documents consultats anteriors a la data que ens aporta mossèn Antonino, -1438- ens pugui contradir aquesta data sobre els actuals titulars de la parròquia -i sobre aquesta qüestió mossèn Antonino tenia un ple coneixement- podem també mantenir la seva suposició que, efectivament, fins a una data ben tardana la parròquia estigué sota l'advocació de Sant Just i que aquest podia ser el Sant Just bisbe d'Urgell (17).

Fou, aquest, consagrat bisbe d'aquella diòcesi abans de l'any 527, any en què signava les Constitucions del Concili de Toledo. Morí després del 546, data en què encara consta que assistí al nou Concili de Toledo. Fou autor de l'obra Expositio mystica in Cantica Canticatorum, que s'ha conservat. Altres obres seves han estat perdudes.

Pel que d'aquest bisbe es coneix, fou un home que es distingí i tingué molta rellevància en el seu temps. Fou també el primer bisbe conegut a la seu urgel.litana.

La seva santificació deuria fer-se ja en època molt antiga i són molts els llocs que ens trobem sota la seva advocació, no solament del nostre país, sinó també d'Occitània. Amb els altres bisbes, Sant Ermengol i Sant Ot, formen la trilogia de bisbes sants que ha donat l'església d'Urgell a l'alta edat mitjana.

Part posterior de l'església a finals del segle XIX a l'esquerra cal Rei i a la dreta can Ginestar. (Col·lecció: Matilde Güell i Carbonell).

Es fa difícil poder asseverar que el nostre patronímic podia ser aquell Sant Just bisbe d'Urgell, però tot fa pensar que sigui aquest el Sant Just bisbe de l'Urgell, ja que són molts els llocs en els quals trobem aquest sant com a patronímic de la contrada, parròquia o ciutat. La mateixa catedral de Narbonna està dedicada a Sant Just.

Un altre dels factors a tenir en compte és que Sant Just fou un sant que, en temps del seu episcopat, ja era considerat pels tres bisbes i sacerdots com a un pare de l'església. Uns temps aquells, en els quals encara els mateixos servidors i predicadors de l'església havien deixat molt de banda la majoria dels principis que aquesta preconitzava.

Un tercer factor que ens mou a decantar-nos envers un Sant Just, bisbe d'Urgell, és que la nostra parròquia té una antiguitat que, com a mínim, ens porta a uns primers orígens que podrien situar-nos a partir dels primers anys del segle X —quan tractarem sobre els possibles orígens de les parròquies, veurem que la seva antiguitat podria arribar fins als primers segles del cristianisme— fins poc abans de la invasió de Barcelona i els seus territoris per Al-Mansur, l'any 985.

Fins aquest any 985, i durant un període de gairebé un segle, hi hagué una pau relativa, la qual cosa va permetre uns avançaments de les fronteres de Catalunya vers la banda de ponent. Uns posteriors tractats de treva i bon veïnatge del comte Borrell II amb els llavors califes de Còrdova, primer amb Abd al-Ramhan III i posteriorment amb el seu fill al-Hakan II, havien permès que els comtes de Barcelona, junt també amb els bisbes de la seu barcelonina, d'iniciar uns primers intents de repoblació en el Penedès amb l'atorgament de Cartes de Poblement i de Franqueses als repobladors, en alguns casos. A aquesta tasca, hi contribuï també el monestir de Sant Cugat del Vallès.

Malauradament, tots els esforços esmerçats anaren per terra quan a l'any 985 Al-Mansur, amb un magne exèrcit, la major part de cossos mercenaris, devastà i destruí la ciutat de Barcelona i els seus territoris, el Penedès i el Vallès.

Just a començaments del segle XI, quan el país encara no s'havia refet i ja mort Al-Mansur, el seu fill Abd-el Melik, més cruel encara que el seu pare, tornà a assolir les contrades de ponent de la ciutat de Barcelona durant els anys 1000-1003, arribant fins als murs i portes de Barcelona.

Aquestes incursions dutes a terme pels almoràvids, no tenien altres propòsits que d'efectuar ràtzies de rampinya de tota mena, sempre per sorpresa. Els incendis dels sembrats, la captivitat i la mort eren sempre les seqüeles que quedaven al darrera d'aquestes incursions. Un rastre de desolació i ruïna.

La comarca en resultà molt perjudicada, la qual cosa comportà despoblació, cautiveri i mort al darrera de cada incursió.

Generalment, aquestes ràtzies eren dutes a terme durant la primavera i l'estiu, i eren de curta durada. Amb tot, aquest estat es perllongà fins a començaments del segle XII, essent, però, cada vegada menys freqüents (18).

V. Els possibles orígens de la parròquia

És certament aquesta una de les altres qüestions que des de sempre han motivat l'haver d'especular en mig d'un camp de diferents conjectures i que, malauradament, sempre per una total mancança de documentació. No s'acaba de deixar discernit aquest problema dels possibles orígens i antiguitat de les parròquies en la seva totalitat.

L'antiguitat de les parròquies i els límits territorials d'aquestes és també una qüestió ben acceptada pels historiadors. Però arribar fins als orígens, com a entitat eclesiàstica amb llurs delimitacions i jurisdicció, ja és una qüestió que es fa més difícil d'escatir.

Si veritablement volem aprofundir una mica sobre aquest tema, hem d'anar a raure en la documentació de fora de la comarca i endinsar-nos vers l'interior del país, on la documentació és més antiga, abundant i diversa.

Així, doncs, per tal d'aprofundir sobre aquest tema, prendrem com a base, entre altres, la documentació existent a l'arxiu capitular de la Seu d'Urgell (19), de la qual penso que podem treure profitosos aspectes pel que fa a l'objecte i finalitat que perseguim en el nostre treball.

L'Arxiu Capítular de la Seu d'Urgell, conserva un bon nombre d'actes de consagracions d'esglésies dels segles IX-XIII, algunes de les quals són originals.

Baraut és potser la persona que més ha treballat els fons d'aquest arxiu en l'actualitat. Ha estat ell qui ha publicat les actes de consagració d'unes noranta esglésies d'aquest bisbat, algunes, com hem dit, són originals, altres són transcripcions d'èpoques posteriors (20).

La publicació d'aquestes actes és una font molt valuosa per als historiadors, ja que posen a l'abast una gran diversitat d'informació, més encara si tenim en compte l'enorme extensió territorial d'aquest bisbat i l'antiguitat de la seva documentació conservada.

Baraut consigna a l'acta de consagració de la Catedral d'Urgell de l'any 860 que hi són esmentats fins a un nombre de 289 pobles dependents de la seva jurisdicció eclesiàstica i que «això suposa ja l'existència d'una organització parroquial, inspirada i fonamentada segurament en un estat de coses anteriors a la invasió sarraïna» (21).

I també, segons les actes de les consagracions, moltes esglésies de pobles foren construïdes i dotades pels mateixos habitants de cada lloc. Retreiem i fem esment de les esglésies de Sant Climent de Campelles, consagrada el 6 de desembre del 857, i la de Sant Andreu de Valltarga, consagrada el 30 d'octubre del 890, ambdues construïdes i dotades també pels habitants del lloc.

A aquesta darrera, el bisbe hi concedeix parròquia i en fixa els límits territorials (22).

D'aquestes noranta actes de consagracions del bisbat d'Urgell, 11 corresponen al segle IX, mentre que 30 corresponen al segle X, per la qual cosa, apunta Baraut, «sembla haver estat, doncs, un període de gran activitat constructora» (23).

Pel que fa als motius de les fundacions de les esglésies i les parròquies, el pare Cebrià Baraut ho comenta d'aquesta manera: «Un gran nombre d'esglésies són fundades i construïdes per les comunitats locals, Parrochiani, homes comanentes, habitants in ipsa parrochia, gairebé sempre estimulades pel prevere que les presideix» (24). «Les raons que els impulsen a construir l'església i els mouen a sol·licitar-ne la consagració són -diu Cebrià Baraut- l'amor i l'honor de Déu, el perdó dels pecats, el temor del judici, la por a l'infern i el desig de la pàtria del cel» (25).

Totes aquestes raons exposades són les mateixes que estan consignades en els mateixos documents de les actes de les consagracions.

Tota església, abans de ser consagrada havia d'haver estat dotada prèviament. Baraut ho exposa d'aquesta manera: «Per a poder procedir a la consagració d'una església era indispensable que abans fos convenientment dotada i que els seus béns fossin consignats per escrit» (26).

Les donacions per a dotar una nova església podien ser moltes i diverses. Sobre aquest punt, segueix dient C. Baraut: «Les dotacions consisteixen bàsicament, en els segles IX-X, en béns immobles, terres, vinyes, horts, arbres fruiters, boscos, prats, aigües, cases, masos, cellers, molins, etc.; als quals s'afegeixen, a vegades, un cert nombre d'animals domèstics de bestiar llanut, porcí, equí i boví, necessaris per a la manutenció, el transport i el cultiu de les terres» (27).

I a vegades, també, les dotacions detallen els ornaments i els objectes de culte. També, llibres bíblics, litúrgics, etc.

Quant a les esglésies o edificis destinats al culte, Baraut, constata: «Els edificis destinats al culte construïts en els segles IX-X per gent del país no especialitzada i amb materials rudimentaris eren, en general, de proporcions modestes i d'escasa consistència. La major part, enrunats o destruïts per les guerres, hagueren d'ésser reemplaçats en el segle XI per noves edificacions aixecades amb tècniques més avançades i per

construccions professionals. Les Actes contenen a voltes al·lusions a les vicissituds sofertes per algunes esglésies, fetes i refetes més d'una vegada» (28).

Penso que aquesta ha estat una pinzellada prou generalitzada i vàlida per a tenir una petita visió de com podien ser les esglésies rurals en aquells segles IX-X, de les quals aquí no coneixem actes de consagracions o molt poques.

I sobre el mateix origen de les parròquies, un altre autor, Oriol Anguera de Sojo (29), es pregunta: «Quin origen té la parròquia com a divisió territorial?».

Aquest autor dóna per inconclusa l'existència de les parròquies rurals fins a temps anteriors al segle VI o V. «Per nosaltres, doncs -continua Anguera de Sojo- la parròquia fou constituïda amb els termes de l'ager romà, i quan foren relaxats els vincles estrets de la pax romana, quan les invasions germàniques o orientals, introdueixen una confusió que no porta a cap ordre a la vella Marca Hispànica, segurament a tota la Ibèria, com a la Gàl·lia, l'església reté i fa seva l'organització romana cristianitzada, la qual acabarà per assimilar els pobles invasors, en idioma, en cultura, en institucions i en costums. Nosaltres entenem que els visigots no foren assimiladors: foren assimilats, com els Sicambres a la Gàl·lia».

I segueix apuntant, Anguera de Sojo: «Quan tothom resta isolat, el prevere té comunicació constant amb el seu Bisbe esdevingut autoritat pública i defensor de civitatatis».

I pel que fa l'ermita o el santuari, Anguera de Sojo, fa aquest comentari: «L'ermita o el santuari és cosa ben diferent. Mai no té territori ni jurisdicció... Les ermites, segons les Constitucions Tarraconense, poden ésser de propietat laica; les parròquies mai».

I nosaltres hi afegim: la parròquia té sempre fonts baptismals, cementiri, sagrera, etc., les capelles i ermites, no (30).

Així, la parròquia esdevé també el centre, el lloc on els habitants de la parròquia es congreguen per a tractar tots els interessos comunals, la distribució i repartiments dels tributs o talls posats, i a vegades voluntaris per tal de portar a cap una obra comuna.

Els comuns, les universitats o les mateixes municipalitats, trigarien encara molt temps en aparèixer en el marc de les societats.

Finalment, el professor Font i Rius (31), sobre les demarcacions eclesiàstiques, diu: «Otro factor no despreciable en la configuración de las entidades locales fué, sin duda, la organización eclesiástica que iba estableciéndose al compás de la reconquista y restauración de territorios. Desaparecida ya en el curso de la época visigoda la organización administrativa basada en las civitas romana, que es absorbida por su territorium y en el que permanece sólo como uno de sus centros, aunque el más importante, también en lo eclesiástico la restauración de las antiguas diócesis, como es

sabido ajustadas geográficamente a aquella organización civil de las civitas -mejor, en su urbs- la sede episcopal con su prelado y su presbiterio, pero cuidando que en el resto del territorio o distrito se levantasen iglesias sufragáneas con su circunscripción propia: las parroquias». I que la parròquia contribuï també, com a demarcació eclesiàstica, a delimitar l'àmbit i circumscripció de l'entitat civil o població.

La transcripció d'aquest paràgraf del professor Font i Rius ve a aclarir, pel que fa a les parròquies, els seus possibles orígens i antiguitat.

VI- Conclusions

Una vegada que hem arribat a aquest punt, hem de treure algunes conclusions, sense, però, caure en cap afirmació, com ja es digué al començament.

Primera.- Sobre els possibles orígens de la major part de les parròquies, penso que hi ha suficients arguments, com hem vist, per creure que l'organització parroquial és fonamentada segurament en un estat de coses anteriors a la invasió sarraïna.

Quel'església reté i fa seva l'organització romana cristianitzada. I que la parròquia contribuï també a delimitar l'àmbit i circumscripció de l'entitat civil o població.

Segona.- L'autor de l'episcopologi de Barcelona constata que durant un segle llarg no hi ha constància que cap bisbe ocupés la seu barcelonina. Des de la invasió dels àrabs, a començaments del segle VIII, i fins passada la segona meitat del segle IX en tota la part occidental de la ciutat de Barcelona no hi hagué cap mena de seguretat estable, tant, això, pel que fa a la personal com pels béns que posseïen els pocs habitants d'aquesta zona.

És a partir de l'any 870 quan sembla que Barcelona i els seus entorns comencen a gaudir d'una certa tranquil·litat, la qual cosa podria haver permès una possible reorganització, ja sigui aquesta per restablir el culte i un incipient augment de població a la zona.

Tercera.- És doncs, aquest, un període en el qual podríem tenir en compte algunes de les possibilitats que hagués estat eregida o simplement refeta l'antiga església primitiva que hi hagué a Sant Just, en el cas i possibilitat, també, d'haver-ne existit una altra d'anterior a la invasió sarraïna del segle VIII, cosa tampoc totalment descartada.

Quarta.- No sabem, tampoc, si aquell domun o església havia estat atterrada durant la invasió del 985 per Al-Mansur; el cert és que Moció o Mus, en el seu testament sacramental de 987, quan fou aquest jurat, deixà consignat un llogat a aquesta domun

que hi havia llavors a Sant Just Desvern: «et ad domun Sancti Justi que est in berce ipso suo campo in torrente malo...».

Hem de tenir present que el domun, en algunes ocasions, pot tractar-se de la Casa de Sant Just, i que aquesta mateixa casa fos la seu d'una petita comunitat religiosa establerta ací llavors, com d'altres, de les quals tenim coneixement durant els segles IX-X. (32)

Hem de considerar, també, que les esglésies rurals d'aquell temps eren molt petites, més encara si tenim en compte els escassos habitants que deuriem formar la totalitat de la població existent llavors, fet, aquest, que perdurà fins a unes èpoques ben tardanes, com veurem.

I finalment, que la visita pastoral de 1366 esmenta una torre -Turrís- que es troba contigua a dita església i que amenaça ruïna (33).

Si a l'any 1366 aquesta torre ja amenaçava ruïna, bé podria tractar-se d'una construcció força anterior a l'any 1000, com una de les tantes torres defensives de què tenim esment per la documentació ja esmentada. Com a campanar, aquesta torre, és pràcticament improbable, tota cosa que la part baixa de l'actual campanar és d'una estructura veritablement massissa, la qual cosa s'aparta d'una construcció dedicada solament a ser el campanar d'una església rural (34). I, sobretot, pel que fa a l'època que trobem documentada aquesta torre per primera vegada, tot fa pensar, també, que la seva part baixa correspongui a una torre de defensa anterior (35), a l'entorn de la qual, i al del primitiu temple, s'establí un petit nucli de població; més tenint en compte que a l'any 1052 ja trobem esment d'una sagrera a Sant Just Desvern (36).

VII. Hipòtesi sobre l'església antiga o primitiva que fou enderrocada durant els primers mesos de 1570

Molt malmesa i en mal estat de conservació deuria trobar-se aquella església antiga quan a les darreries de 1569 fou presa la decisió de construir-ne una de nova, bastida ja des dels seus fonaments. En aquest sentit, podríem pensar que aquesta església enderrocada era la primitiva esmentada l'any 987, cosa, tal vegada, que mai no podrem saber. Si n'hi hagué una altra de posterior, d'aquesta, tampoc no en coneixem res. Tampoc no n'hem trobat, ni arquitectònicament ni documental, cap mena de rastre.

Sobre aquesta església primitiva que hi hagué a Sant Just, Mn. Antonino, comenta: «No es pot pas de cap manera precisar actualment el lloc on estava la nostra església primitiva, esmentada en el document de l'any 986. No se'n troba, ni en documents ni

en cap mena de ruïnes o altres rastres, el més petit indici. Per l'època en què existia el primitiu temple, la seva edificació seria d'estil romànic, del qual no hi ha actualment en el nostre poble el més lleuger vestigi. Això arribaria a fer suposar que hauria estat edificat en el lloc mateix on hi havia el temple anterior i hi ha ara l'actual; i que en construir-se aquell fou totalment derruït el primitiu» (37).

En efecte, Mn. Antonino Tenas no s'equivocava pas gens quan ja suposà que el nou temple fou construït en el mateix lloc on hi hagué l'anterior.

La contracta de l'obra del nou temple consigna que s'ha d'enderrocar l'antic temple per tal de bastir-hi la nova construcció (38).

La població de Sant Just, durant aquells foscos segles de l'alta edat mitjana, deuria ser molt escassa o quasi pràcticament nul·la. Més, tenint en compte que durant aquells segles hi hagué molt poca seguretat a la comarca i que la major part de la població existent es concentrava dins de les civitats murallades, com ho era la de Barcelona. Durant alguns segles, fins a èpoques ben tardanes, la població de Sant Just es mantingué molt escassa (39).

La hipòtesi que fa Mn. Antonino Tenas sobre una primitiva construcció d'església romànica o, afegeixo, pre-romànica a Sant Just, bé podria anar per bon camí, tenint en compte, però, que el seu abast arquitectònic no deuria tenir cap mena de pretensió. Construïda amb una gran pobresa de materials i aprofitant només els pocs recursos del lloc. Així mateix, també deuria de tenir una estructura molt petita donada l'escassa població llavors existent, com hem pogut anar constatant en anteriors capítols i autors que han tractat aquest tema.

Pel que fa al sant, Sant Just, (40) el patronímic, semblaria que aquest no ofereix cap mena de dubte; però sobre l'origen i evolució de l'element actual, Desvern, en primer lloc hem de descompondre aquest en dues parts: Des i vern. La primera, prové de l'article anomenat salat, derivat de l'ipsu llatí, viu encara avui en molts indrets de la costa empordanesa, a Mallorca i en alguns noms de poblacions com la nostra, a la comarca, i altres poblacions veïnes, (41) la segona prové de berce, posteriorment transformat en diverses grafies, Verç, Verce, Verz, etc., segons les diverses èpoques passades.

Segons apunta J. Moran, (42) «tot fa pensar que la forma original en nominatiu era Bercius o Vercius. Aquest nom Bercius no es troba en els repertoris medievals, es tracta probablement d'un antropònim d'època romana Bercius (Holder I, 401) que a la Gàl·lia ha donat derivats com Berciaco, Barciaco (Skok, pàg. 154) i amb un altre sufix Barciascus». I que, «com a topònim, en el nostre cas, cal suposar que es tracta d'un nom provinent d'època romana».

A Sant Just, a part de la descoberta que es féu l'any 1884 (43) d'un mosaic de l'època romana d'unes dimensions força considerables, són diverses les restes arqueològiques que s'han fet darrerament en el nostre terme municipal d'aquesta època.

No fa pas gaires anys que a Can Ginestar, Can Cardona, Can Sagrera i en tot aquest entorn, a part d'altres indrets, han estat fetes descobertes de restes de materials arqueològics d'època romana d'una certa importància, la qual cosa ens confirma que el nostre terme, en època romana, havia estat força ocupat, i explotada la seva agricultura d'una manera intensiva.

Posteriorment, una vegada que havien quedat abandonades aquestes vil·les romanes, en el seu lloc o prop d'elles, s'hi assentaren una part del que són avui les nostres masies.

I no solament foren construïdes masies a l'entorn o al costat d'una ex-vil·la romana, també són moltes les esglésies i capelles que trobem que en el seu dia havien estat construïdes al damunt o ben a prop de les restes d'una antiga vil·la romana. A la nostra comarca podem comptabilitzar diversos casos, com també en el nostre municipi (44).

Una vegada hem constatat el que hem dit més amunt, no podem pas descartar totalment que el mateix podia haver succeït també amb la nostra església. El cert és que a l'entorn de la nostra església i l'actual plaça Verdager, les restes d'època romana trobades han estat abundoses. Amb tot, no vol dir això que hagi perdurat una continuïtat d'existència de poblament en aquests indrets.

Per les diferents i minucioses notes sobre les diverses visites pastorals (45) efectuades a la nostra parròquia fins al segle XVI, tot fa suposar que Mn. Antonino Tenas escorcollà intensament aquest fons documental per tal d'esbrinar fins on li fou possible tot allò que podia fer referència sobre l'antic temple que hi hagué construït anterior a l'any 1570-1572 (46).

Així tampoc no tenim gaires més coneixements dels primers clergues que hi hagué aquí a Sant Just anteriors a la primera de les visites pastorals.

Del primer d'aquests, de què tenim coneixement, Mn. Antonino Tenas diu: «segons un document de l'arxiu de la Catedral de Barcelona l'any 1182, hi havia aquí, a Sant Just, un tal Bernat, clergue, que servia la nostra església» (48).

Posteriorment, 1217, es torna a fer esment d'un altre capellà, un tal Barceló. Aquest mateix Barceló torna a ser esmentat l'any 1229.

A partir d'aquella data, no es fa esment d'un altre capellà fins a 1295, amb un tal Pere de Lloberes, aquest mateix continuava encara a Sant Just l'any 1307, o sigui després de la primera de les visites pastorals realitzades (49).

A grans trets, anirem resseguint ara les successives visites pastorals que puguin

tenir interès per al nostre propòsit i conèixer la poca informació de què disposem.

A la primera d'aquestes visites, la del 5 de gener de 1304, efectuada pel bisbe de Barcelona, Ponç de Gualba, 1303-1334, es fa constar a les visites dels anys 1305, 1309 i 1312. I també això es torna a repetir a la visita del mes de juliol de 1336 i a la del mes de novembre de 1343, ambdues efectuades pel bisbe de Barcelona, el dominic fra Ferrer d'Abella, segons manifestaren els parroquians que havien estat cridats a declarar. (50)

Com ja hem fet esment, és interessant la visita pastoral efectuada el dia 5 de setembre de l'any 1366, en la qual el visitador, entre altres coses, «manà de fer una finestra a la part de ponent, bona i suficient, tenint en compte que aquesta església era massa fosca.» (51) Així també, aquesta visita pastoral és la que ens dona a conèixer l'existència d'una torre -turris, «contigua a aquesta església que amenaça ruïna i es mana reparar-la pel gran perill que comporta a l'església i a la rectoria» (52).

Vint anys més tard, el 8 d'agost de 1387, es parla del cementiri de Sant Just, i d'un llegat per a la llàntia que crema davant de l'altar de l'església de Sant Just (53).

La relació de la visita efectuada pel mes de març de 1414 torna a parlar de l'altar de Sant Just, que des de l'octubre de 1438 s'anomena altar major (54), data en la qual, són esmentats per primera vegada els sants Just i Pastor.

Posteriorment, la relació de la visita pastoral de l'11 d'octubre de 1444 parla de l'altar de Sant Abdó i Sant Senen, dient que es trobava ensorrat i que per aquest motiu el visitador manà als prohoms de la parròquia que el fessin reconstruir i restaurar (55).

Aquesta església havia estat restaurada, segons la relació de la visita feta el 29 de gener de 1511 (56).

Finalment, la visita del 23 de novembre de 1569, el visitador no mana res, tenint en compte que s'ha de construir una nova església (57).

Mn. Antonino Tenas (58) constata una evident contradicció a les notes de les visites pastorals; ja que en la relació de la visita pastoral del 23 de novembre de 1569 el visitador fa constar que s'ha de construir una nova església, com acabem de veure, i per aquest motiu no mana res.

Més endavant, per altra banda, veiem que Mn. Antonino Tenas constata que a la visita pastoral del 23 de novembre de 1569 -per tant la mateixa visita anterior- el visitador no mana res tenint en compte que aquesta església és construïda de nou.

Per altre costat, apunta Mn. Antonino Tenas, que en A.E.B., al Registre Gratiarum 1566-1575, foli 61, consta que, «l'onze del mes de juliol de l'any 1571, es dona permís al rector del Papiol per beneir l'església de Sant Just Desvern». En efecte, ens trobem al davant d'unes contradiccions, però aquestes poden ser de dates equivocades o simplement d'error de transcripció, ja que tenim una certificació notarial en què «el dia

2 d'abril de 1571, el mestre de cases Lleonart Bosch, de Vilafranca del Penedès, s'ha emprès de fer, i està construint, la nova església de Sant Just Desvern» (59).

Portalada de l'església realitzada l'any 1571, foto feta entorn de 1923. (Diputació de Barcelona).

I, finalment, el dia 4 de juny de 1570, trobem l'acord per fer un sindicat entre membres de la universitat de Sant Just Desvern juntament amb els obrers de la parròquia, amb la voluntat dels reverends administradors-almoiners de la Pia Almoina de Barcelona, com a senyors temporals del terme i parròquia. Es proposa i s'acorda convocar els veïns de la localitat per tal de parlar de l'obra de la nova església parroquial que s'ha de construir (60).

Tres dies després, el 7 de juny de 1570, síndics, obrers i representants de la Pia Almoina, conjuntament amb alguns pagesos de Sant Just, acorden de carregar un impost d'un vintè (61) sobre totes les collites dels pagesos de Sant Just Desvern, per tal de sufragar les despeses de les obres de la nova església. Així mateix, congregar a tots els parroquians de Sant Just Desvern (62).

I el diumenge dia 11 de juny de 1570, són congregats a l'església tots els caps de casa per tal de donar-los a conèixer el manifest, en el qual fou acordat de posar un impost d'un vintè sobre els fruits de totes les collites durant el període dels cinc anys venidors per tal de poder ser sufragades les obres de la nova església (63).

L'obra d'aquesta construcció deuria començar tot seguit d'haver estat signada la contracta ja que, com veurem, el dia 16 de gener de 1570 l'església antiga encara no era enderrocada, mentre que el dia 20 de juny de 1570 consta que ja ho estava.

VIII. Comentari sobre els capítols del contracte de la nova església

Segons testimonia el protocol del contracte que hi ha anotat en el manual del notari de Barcelona, Llorens Sotalell, del dia 20 de juny de 1570, (64) per tal de portar a terme les obres de la construcció de la nova església parroquial de Sant Just Desvern, són designats, d'una part, Pau Modolell, menor de dies, i Geroni Cardona, ambdós amb plens poders d'aquesta universitat de Sant Just Desvern, per tal de portar a bon terme l'administració de les obres. I de l'altra part, Lleonart Bosch, mestre de cases, habitant a la ciutat de Barcelona, però procedent de Vilafranca del Penedès.

Ambdues parts s'avenen al compliment del contracte. Aquest, forma un articulat de 26 ítems, pactes o acords, distribuïts en tres apartats principals. En primer lloc, per part de Lleonart Bosch, el compromís d'executar l'obra i el temps de durada d'aquesta.

En segon lloc, l'especificació de com ha de ser el nou temple, en retret a altres temples coneguts de l'entorn parroquial: fonaments, nau central, capelles laterals, voltes, cor, sagristia, trona, teulades, portalades, obertures, gruiques de parets, pedra necessària de Montjuïc, etc.

I finalment, s'estipula el preu de totes les obres fins a tenir acabat i enllestit totalment el nou temple, i les formes de pagament que rebrà Lleonart Bosch per part de la universitat de Sant Just Desvern. També queda estipulat que, una vegada acabades totes les obres, aquestes s'han de judicar per part d'uns experts portats per ambdues parts.

A més, aquest contracte estipula que, a Lleonart Bosch, li serà donat lloc per viure ell i la seva família mentre durin les obres, com també la provisió de la llenya necessària.

Finalment, les dites parts juren complir tots els punts d'aquest contracte conjuntament amb els altres testimonis (65).

En conjunt, l'especificació de l'obra a què fa referència aquest contracte es

reflecteix perfectament a l'actual temple parroquial, llevat d'algunes reformes o afegits que s'han portat a terme en èpoques posteriors. A la part posterior de l'església, l'actual sagristia, porta la data de 1752 una finestra que hi ha amb una reixa, per posar un exemple.

L'arxiu de Protocols de Barcelona conserva també un altre contracte d'obres per construir una nova església a Sant Just Desvern, (66) en el qual trobem unes diferències amb relació al contracte de, 20-6-1570 que transcrivim a l'apèndix II.

El constructor de l'obra és el mateix Lleonart Bosch, com també els obrers, síndics i persones elegides com a administradors de les obres.

D'entrada, aquest contracte diu: «sots invocació -l'església- de Sanct Just y Pastor en la parrochia de Sant Just Desvern».

«Primerament, lo dit mestre Leonart, conve y en bona fe promet que de assi al dia de Pasqua, primer vinent, ell posara ma en desfer y derrocar totes les parets de la sglesia de dita parrochia de Sanct Just Desvern, tot lo que sera mester fins a sercar los fonaments tant fondos com sera necessari, y derrocada (67) aquella en lo loc ja designat edificara y seguira la obra en la part que los obres volran y li diran».

L'apartat que porta el núm. 9, diu textualment: «Item, dit Leonart, hage de fer la part del enfront de la sglesia, de gruix de sinch palms per poder assentar alt, sobre dita paret, tres pilars, los quals per lo semblant ha de fer per posar les campanes, e promet que ell ab sos mossos ajudaran a baxar les dites campanes» (sic).

Es tractaria tal vegada, amb aquests pilars, d'obrar una espadanya per tal de posar-hi unes campanes? Sembla ser que sí. Fer tres pilars, equivaldria al fet que en aquests hi anirien col·locades dues campanes.

El contracte de 20-6-1570 no fa cap esment de construir un campanar d'espadanya.

Cent vuit anys després, 1682, tenim un contracte de fosa de tres campanes noves per a l'església de Sant Just Desvern (68), d'un pes cadascuna de 31 arroves, una altra de 7 arroves, i una tercera d'un pes de 3 arroves, o sia 326, 75 i 33 Kg aproximadament.

Haurien desaparegut les quatre campanes -potser motiu d'una guerra- que hi havia anteriorment, a l'any 1508, com constata mossèn Antonino Tenas. No ho sabem. D'on deuriem baixar les dues campanes per posar als tres pilars que fa esment el contracte d'obres del 16-1-1570? Tampoc no ho sabem.

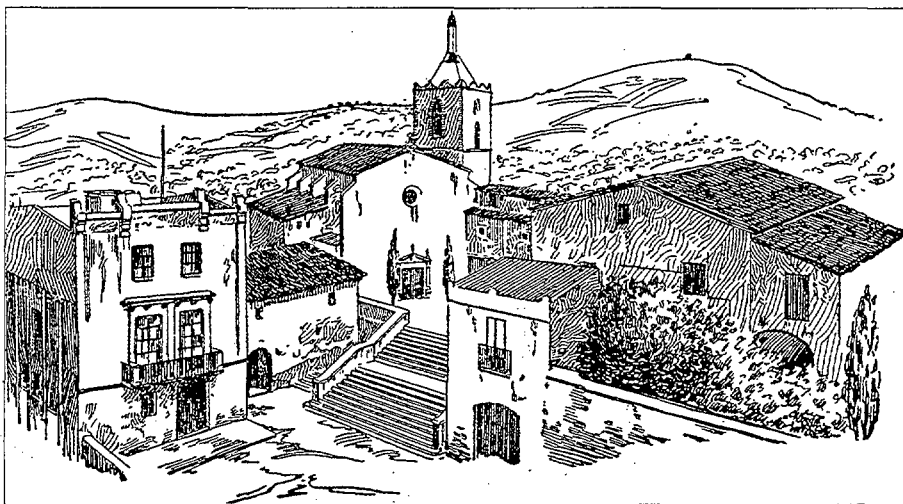
Sembla ser que existeix aquí alguna contradicció o confusió, ja sigui aquesta a les contractes de fosa o als Registres Gratiarum que esmenta mossèn Antonino Tenas.

Pel que fa al cost total de les obres de construcció d'aquesta església, mentre que la del 16 de gener de 1570 estipula un cost de 550 lliures barceloneses, la del 20 de juny de 1570 estipula aquest en un cost de 830 lliures barceloneses.

HIPÒTESI SOBRE ELS POSSIBLES ORÍGENS DE LA PARRÒQUIA I EL CONTRACTE DE LES OBRES SOBRE
LA CONSTRUCCIÓ DE L'ACTUAL TEMPLE

També, pel que fa al temps de durada d'aquestes obres, el contracte de 16 de gener de 1570 dóna un temps d'un any i mig, mentre que la del 20 de juny de 1570 estipula una durada de dos anys i mig.

Així doncs, la contracta d'obres que es portà a terme fou la del 20 de juny de 1570, que transcrivim íntegrament a l'Apèndix II (69).

Gravat de l'església parroquial i la rectoria. El gravat es realitzà entorn de 1924 i serví de capçalera de l'antic butlletí parroquial mentre es va publicar. (Publicat al llibre Notes Històriques del Poble i Parròquia de Sant Just Desvern).

- (1) PUIG Y PUIG, S.: Episcopologio de la Sede Barcinonense, pàg. 83, Barcelona, 1929.
- (2) PAGÈS, M.: L'Art Pre-romànic a la comarca del Baix Llobregat, pàg. 147, tesi llicenciatura. Universitat de Barcelona, 1979.
- GUASCH, D.: Sant Just terra de frontera, Vall de Verç, núm.28, pàg. 15; juliol-agost, 1981. Ateneu Sant Just Desvern.
- (3-4) PUIG Y PUIG, S. Ibid. pàg. 83.
- (5) PUIG Y PUIG, S. Ibid. pàg. 64
- (6) PUIG Y PUIG, S. Ibid. pàg. 53 i s.s.
- (7) PUIG Y PUIG, S. Ibid. pàg. 54
- (8) PUIG Y PUIG, S. Ibid. pàg. 73
- (9) PUIG Y PUIG, S. Ibid. pàg. 61
- (10-11) PUIG Y PUIG, S. Ibid. pàg. 84
- (12) PUIG Y PUIG, S. Ibid. pàg. 85
- (13) PUIG Y PUIG, S. Ibid. pàg. 87 i s.s.
- (14) PUIG Y PUIG, S. Ibid. pàg. 89
- (15) PUIG Y PUIG, S. Ibid. pàg. 90
- (16) TENAS I ALIBÉS, A.: Notes Històriques del poble i parròquia de Sant Just Desvern, pàg. 77-78. Barcelona, 1947.
- (17) Aquest sant és molt antic en el nostre país. Nasqué a València, d'una família cristiana, en el segle V. Foren quatre germans, tots ells bisbes. Sant Justinià, que ho fou de València; Nebridí, que ho fou d'Egara, 516-527; Elpidi, ho fou d'Osca, altres diuen de Lió, i Sant Just, que ho fou d'Urgell, el primer bisbe conegut d'aquella seu episcopal.
- (18) Són molts els autors que han tractat aquest tema. Veure, DOZY, Historia de los musulmanes de España; BALARI Y JOVANY, Orígenes Històrics de Catalunya; PUIG Y PUIG, S. Episcopologio de la sede Barcinonense; FONT I RIUS, J.M. Cartas de población y franquicia de Catalunya; i molts d'altres.
- (19) L'Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell conserva un extens fons documental força anterior al segle X. El pare Cebrià Baraut ha treballat molt aquest fons i, avui, una bona part d'aquest, ha estat publicat a Urgellia, Anuari d'Estudis Històrics dels antics comtats de Cerdanya, Urgell i Pallars, d'Andorra i la Vall d'Aran.
- (20) BARAUT, CEBRIÀ: Les Actes de Consagracions d'esglésies del bisbat d'Urgell (segles IX-XII), pàg. 17-18, a Urgellia I, la Seu d'Urgell, 1978.
- (21) BARAUT, C. Ibid. pàg. 32
- (22) BARAUT, C. Ibid. pàg. 57; Apèndix 4. Vol. I, pàg. 61, Apèndix 8, respectivament.
- (23) BARAUT, C. Ibid. pàg. 14
- (24) BARAUT, C. Ibid. pàg. 17
- (25) BARAUT, C. Ibid. pàg. 18
- (26) BARAUT, C. Ibid. pàg. 21
- (27) BARAUT, C. Ibid. pàg. 22
- (28) BARAUT, C. Ibid. pàg. 36
- (29) ANGUERA DE SOJO, O.: Dret especial de la comarca de Vich, pàg. 307,308 i 309. Conferències sobre Varietats Comarcals del Dret Civil Català. Barcelona, 1934.
- (30) Pel que acabem de consignar, vegeu, Tenas i Alibés, A. Ibid. pàg. 70, sobre els diversos conflictes sorgits per usurpació de drets parroquials abans i després de la segregació, al l'any 1524, d'una part dels termes parroquials de Sant Just Desvern i de Sant Joan Despí per a formar la nova parròquia de Sant Feliu de Llobregat. Aquesta darrera era el lloc del batlle de la senyoria, i on també aquesta tenia casa.
- (31) FONT I RIUS, J.M.: «Estudis sobre els Drets i Institucions Locals en la Catalunya Medieval» pàg. 365 a Col·lectànea de Treballs del Professor Dr. J.M. Font i Rius amb motiu de la seva jubilació acadèmica. Universitat de Barcelona, 1985.
- (32) RIU, M.: Las comunidades religiosas del antiguo obispado de Urgel, siglos IX-XVI. Tesi doctoral inèdita. També, Pagès, M. Ibid. Ibid.

HIPÒTESI SOBRE ELS POSSIBLES ORÍGENS DE LA PARRÒQUIA I EL CONTRACTE DE LES OBRES SOBRE LA CONSTRUCCIÓ DE L'ACTUAL TEMPLE

- (33) Arxiu Episcopal de Barcelona. Visites pastorals, vol.5 fol. 91. 5 de setembre de 1366. D'ara endavant A.E.B.
- (34) Pel que fa a aquest campanar, Tenas, Mn. Antonino, Ibid. Ibid. pàg. 96, diu: «Per la seva estructura, materials i manera de la seva construcció, podem pensar amb molt fonament, que la part baixa i la mitjana del campanar estaven ja construïts en temps de l'església primitiva».
- (35) Sobre la mateixa possibilitat d'aquesta torre a Sant Just Desvern, l'obra Els Castells Catalans, vol.I, pàg. 586, diu: «D'un castell a la parròquia de Sant Just Desvern hi ha esment l'any 1049 alodio qui est in territorio barchinonense in parrochia sancti iusti vocitatio verz subtus ipso castro ad ipsa sala». CARRERAS I CANDI, a la Geografia General de Catalunya, volum -Barcelona- parla que, «en el segle X..... altres torres apareixen pels volts de Sarrià..... la de Foret de Sant Just Desvern.....».
- (36) Durant aquests anys, són altres també les Sagreres de les quals trobem l'existència a altres indrets veïns a la nostra localitat. Veure, Sant Just Desvern, un Paisatge i una Història, pàg. 137. 1987.
- (37) Tenas, A. Ibid. pàg. 77. Quan Mn. Antonino Tenas escrivia això, encara no tenia coneixement del contracte d'obres de 1570, com veurem més endavant. Aquest contracte, però, arribà a les seves mans posteriorment a la publicació de les seves Notes Històriques del Poble i Parròquia de Sant Just Desvern, publicades l'any 1947.
- (38) En general, l'enderrocament d'una construcció antiga, més encara si aquesta és una església, sempre deixa algun testimoni arquitectònic de la construcció anterior. Fins aquest moment, però, no hem pogut descobrir cap resta que ens pugui manifestar elements d'una obra anterior. Pel que fa al que acabem de manifestar, encara avui a l'interior de l'església de Sant Bartomeu de la Quadra, a Santa Creu d'Olorda, podem admirar uns capitells califals del segle X. I també a Cornellà, a l'actual Ajuntament, podem veure alguns elements arquitectònics de la primitiva església visigòtica de darreries del segle VI-inicis del VII per a posar uns exemples. Amb tot, a Can Cardona conserven un petit fragment d'una columneta de marbre blanc, del qual desconeixem la procedència. No podem descartar, però, que aquest fragment de columna pugui procedir d'una antiga vil·la romana o de part d'un element procedent d'una construcció religiosa. Més aviat ens podem decantar per la primera hipòtesi, si tenim en compte que l'existència de diverses restes d'època romana han estat descobertes darrerament a Can Ginestar i entorns de la plaça Verdaguer.
- (39) L'evolució i creixement del nombre d'habitants que hi hagué a Sant Just, dels quals només tenim coneixements per les relacions de les visites pastorals efectuades a la parròquia a partir dels primers anys del segle XIV, que ens donen un nombre molt baix d'habitants. No disposem d'altra font d'informació, ja que els primers fogatjaments fiables són encara d'època més tardana. Amb tot, però, sembla que la xifra d'entre 20 i 50 focs, s'arrossegà durant al llarg dels segles XIV, XV i XVI, per baixar encara a 27 l'any 1584, la qual cosa situa això a un nombre d'habitants entre els 100 i els 250 aproximadament. I aquesta xifra baixa a 23 cases l'any 1587. L'any 1650 tenia encara 33 cases amb 168 ànimes de comunió. I les mateixes també l'any 1701. No és fins la segona meitat del segle XVIII que Sant Just comença el seu creixement important. L'any 1800, Sant Just té 124 cases repartides en quatre nuclis, el Raval, Poble, Muntanya i la Carretera, que feia molt pocs anys que havia estat oberta. Aquestes dates provenen de l'obra de Mn. A. Tenas, ibid. pàg. 26 i seg. També veure, PÉREZ CONILL, J., Sant Just Desvern, un Paisatge i una Història, pàg. 198 i seg. Sant Just deuria tenir en aquestes èpoques les mateixes cases i habitants que els que tenien també llavors les parròquies veïnes de Vallvidrera i de Santa Creu d'Olorda, tan antigues almenys com la nostra, que posteriorment deixaren de ser municipis a l'any 1890 i 1916, respectivament. Aquestes mai no aconseguiren un nucli de població específic. Sempre fou, aquest, només el que generaren les mateixes masies del terme.
- (40) Just, com a bisbe d'Urgell, posteriorment santificat ben segur molt aviat. La segona diada és el 27 de maig.
- (41) Així veiem Sant Joan Salerm, actualment Can Cuiàs, Sant Joan Despi, Sant Esteve Sesrovires, etc.
- (42) MORAN, J. i altres, Sant Just Desvern..., pàg. 56, 1987.

- (43) Aquest mosaic descobert a l'any 1884, posteriorment fou extraviat o va trossejar-se quan era traslladat a Barcelona. Això serà motiu per a un proper treball sobre la descoberta d'aquest i la seva trajectòria.
- (44) Guasch, D. Els Durrfort, senyors del Baix Llobregat al segle XIII..., pàg. 65, Quaderns d'Estudis Sanjustencs I, Ajuntament de Sant Just Desvern, 1984.
- (45) No hi ha constància documentada que les visites pastorals comencessin abans del segle XIV, concretament l'any 1304. Amb tot, aquestes primeres visites són d'una gran pobresa de detalls.
- (46) Pel que hem dit, hem de tenir present que Mn. Antonino Tenas fou sempre un home que es distingí per la seva escrupolositat a l'hora de fer les coses, ja fossin aquestes de caire litúrgic com de minuciositat en els menors detalls.
- (48) TENAS, Mn. ANTONINO, Ibid, Ibid. pàg. 15. Sense manifestar, però, la identificació d'aquest document.
- (49) TENAS, Mn. A. Ibid, Ibid. pàg. 109 i seg. Tampoc no són identificats aquests documents.
- (50) En aquestes visites havien estat cridats a declarar diversos parroquians establerts ja llavors a Sant Just, cognoms de caps de casa que es van repetint durant algunes generacions, i alguns, pocs, encara perduren, Solanes, Carbonell, Orta, Deleda, Mateu, Gilabert, Moragues, Canut, Puig, Gibert, Bonanat, etc.
- (51) El fet que el visitador havia manat d'obrir una finestra a la part de ponent, tenint en compte que aquesta església era massa fosca, podria fer pensar que aquesta església deuria tenir el seu absis a la part de llevant, com s'escau a totes les esglésies romàniques o pre-romàniques, amb la seva entrada a la part de migdia. Llavors seria normal que la seva part de ponent quedés fosca si no hi existia cap obertura.
- (52) Referent a aquesta torre, Mn. Antonino Tenas, Ibid. Ibid. pàg. 25, diu: «Els documents més antics, quan parlen de Sant Just, anomenem solament la Casa o Torre de Sant Just», sense citar, però, cap document.
- (53) TENAS, Mn. ANTONINO, Ibid, Ibid. pàg. 79.
- (54) TENAS, Mn. ANTONINO, Ibid, Ibid. pàg. 78.
- (55-56) TENAS, Mn. ANTONINO, Ibid, Ibid. pàg. 79.
- (57-58) TENAS, Mn. ANTONINO, Ibid, Ibid. pàg. 80.
- (59) A.H.P.B. notari Llorens Sotalell, Manual, 2 d'abril de 1571 a 7 d'agost de 1571.
- (60) A.H.P.B. notari, Llorens Sotalell, 4 de juny de 1570, manual 5, 1 de juny -25 d'agost de 1570.
- (61) L'aplicació d'un vintè, com a impost o tall, per tal de poder sufragar una obra comuna, era força normal en aquella època. Això correspon a un 5% de totes les collites. Tot i ser aquest impost aprovat per la majoria, sembla ser que no fou del grat de tothom.
- (62) A.H.P.B. notari, Llorens Sotalell, dimecres 7 de juny de 1570.
- (63) A.H.P.B. notari, Llorens Sotalell, diumenge 11 de juny de 1570, Apèndix I.
- (64) A.H.P.B., notari, Llorens Sotalell, Manual 5, 1 de juny -25 d'agost 1570.
- (65) Apèndix II
- (66) A.H.P.B. notari, Onofre Bou, lligall 14, Plec d'escriptures soltes, 16 de gener de 1570.
- (67) Aquest contracte prova també, sense cap mena de dubtes, que l'actual temple parroquial fou construït en el mateix lloc on hi hagué el temple anterior.
- (68) GUASCH, D.: Un contracte de fosa d'unes campanes noves per a l'església de Sant Just Desvern, pàg. 72 i seg. a Miscel·lània d'Estudis Santjustencs, II, 1990.
- (69) Tot i ser aquest contracte en el català de l'època, creiem que no ens cal fer-hi comentaris, ja que llevat d'alguns termes i terminologies d'arquitectura, és prou entenedor. Amb tot, al final de l'Apèndix II, hi afegim un breu vocabulari per aquelles terminologies que poguéssin suscitar algun dubte.

APÈNDIX I

11 de juny 1570

Manifest a tots els parroquians de Sant Just Desvern, per tal de carregar un impost d'un vintè, sobre totes les collites efectuades en aquest terme, per un període de cinc anys, i així poder sufragar els gastos de les obres de la construcció de la nova església parroquial.

"Die dominica XI mensis juny anno a Nativitati Domini M D L X X.

Sia a tots manifest, com vuy que comptam a onse del mes de juny del any de la Nativitat de Nostre Senyor Deu Jesuchrist, Mil sinch cents setanta.

Convocada e congregada la universitat e parrochia de Sanct Just desvern, bisbat de barcelona, en la sglesia de dita parrochia, en virtut de la licentia a dita universitat e parrochia concedida per los Reverents almoynes de la Seu de Barcelona, senyors de dita universitat e parrochia, segons que de la dita licentia consta ab carta rebuda en poder del discret mossen Francesc Sunyer, notari publich de barcelona y scriva del Reverent capitol de la dita seu de Barcelona a VII dies del present mes de juny, en lo qual loch, per semblants y altres negocis y affers, davall scrits, la dita universitat y parrochia, de antiga y loable e immemorable consuetut te acostumat de convocar y congregarse en la qual convocatio y congregatio entrevingueren y foren presents les honorables Antich Folch batle de la dita universitat y parrochia per manament y orde dels dits Reverents senyors almoynes Miquel Solanes, Antoni Sola, obres, Bartheumeu Carbonell y Esteve Mestre, jurats de la dita parrochia.

Antich Ramoneda, Hieronym Cardona, Balthasar Oliveres, Pere Padrosa, Bartheumeu Solanes, Antich Gilabert, Antich Riera, Jaume Termens, Gaspar Oliveres, Pau Modolell, Pau Janer, Montserrat Genestar, Joan Duran y Benet Duran, tots pagesos de dita parrochia y universitat y aquella fahent y representant com a maior y mes de dues parts de ls pagesos de dita universitat, fonch proposat per dits jurats y obres que com dita parrochia y universitat, ab consell tingut y congregat a XII del mes de juny del any prop passat, hagues determinat de fer edifficar, contruhir y de nou eregir en dita parrochia sglesia atesa la necessitat que ne tenie, per ço que la que y era estreta y estava ab los termens tals que ab los gastos y despeses que per a reparar aquella y posarla al compte havia de star per servey de Deu y consilacio spiritual de dits parrochians havian de ferse, tenia per cert foren molt maiors ultra que no estaria tant ampliada, ni tambe per al que convenie al servey de deu y consolacio de les animes com es dit y per asso elegiren persones pera tractar ab los mestres de cases, fusters y altres officials fossen mester pera fer dita hobra y pera pagar aquella imposaren vinte de tots fruyts, durador per temps de sinch anys, segons que en dit consell e determinatio al qual se ha relacio aquestes coses y altres son mes largament contingudes en virtut de la qual determinatio y conclusio havian enderrocada la dita sglesia fins a la cara de terra com sabran per hont tenian molt gran necessitat que ab tota diligencia y sollicitut y promptitut, se fes y eregis de nou dita sglesia y acabarla ab aquella perfectio qual convenie per al servey de Deu per la qual hobra ha fersi offeria grans gastos, despeses y treballs, segons relacio de mestres de cases, fusters y altres persones.

E com la dita parrochia no tingues ni tinga dines comptants, rendes ni emoluments, attesa la necessitat de dita parrochia si no es per via de dit vynte, ab lo qual se te per molt sert se sostindran y pagaran les dites hobres, gastos y despeses, que per ço se miras lo que per aço convindrie fer les quals coses proposades y aquelles ateses considerades, tots los sobre dits concordes y ningu discrepant ab aquelles millor via, modo e forma a ells licits y permesos, axi de dret com altrament e servada la forma que de dret o altrament se hauria de servir per los terratinents e per los altres que en dita parrochia tenen cases y vuy estan fora de aquelles los quals en aquest consell y congregacio requerits ab acte publich davant notari y testimonis no son vinguts, fent empero aquestes coses en virtut de dita licentia per los dits Reverents senyors almoynes, com a senyors de dita parrochia y universitat com es dit concedida y en presencia del dit honorable Antich Folch, batle de dita parrochia e no res menys a cauthela ab auctoritat y decret dels dits Reverents senior almoynes sens empero preiudicy de la electio y nominatio ja per dita parrochia y universitat feta y de totes les altres coses fins lo dia present fetes per al effecte susdit, ans be lohant y aprobant aquelles elegiren, nomanaran y deputaren per les coses sobre dites fahedores, lo dit Pau Modolell, maior de dies, y lo dit Hieronym Cardona, als quals donarem plen poder ab libera y general administratio que ensems ab los hobres que vuy son y per avant seran, pugan tractar, concordar e cloure de e sobre dita hobra fahedora ab qualsevol mestre de cases y fustes y la quantitat concordada prometre donar y pagar en aquells per los termens, e per les pagues y en lo modo y forma a dits elets e hobres ben vistes, y per pagar dita quantitat y altres despeses se offerien fer per raho de dita hobra imposen lo dit vinte en lo modo y forma que's segueix, ço es, que de tots los fruyts, axi de pa, e de vi, com altres se colliran en les terres scituades axi dins dita, com fora de aquella possehides, empero les que son fora dita parrochia per los parrochians de dita parrochia, tant anant dites terres a lloguer com a propria cultura, hagen de donar, ço es, de tots grans, com es, de forments, ordi, civada, mestall y altre gra. De vint quarteres una. E del vi, ço es, de vint carregues de verema, una carrega. E dit vinte volen que dure per lo dit temps dels dits sinch anys y sinch splets del dia present en avant comptadors. E mes, que dit vinte se haia de arrendar quiscun any en lo encant publich y aquell lliurar al mes donant, ab pacte que lo preu se haia de depositar en la taula del cambi o deposits de la ciutat de barcelona, dits y scrits a dits obres y elets, los quals haian de fer en dita taula los pagaments axi als mestres de cases com fustes, com encara a totes les altres persones a qui per raho de dita obra se hauran fet.

Emes, determinaren dits parrochians que si algu de dita parrochia logava algunes fora dita parrochia que no fossen de algu de dita parrochia, que en tal cas no sia obligat pagar dit vinté dels fruyts se culliran en dites terres.

Emes, determinaren tots los sobre nomenats, que los dits y persones eletes tinguen un libre en lo qual haian de posar e scriure totes les rebudes y totes les dates y totes les altres coses que per raho de la hobra susdita faran y donar bon compte de aquelles, tota hora y quan per los dits parrochians o, per la maior part de aquells los sera demanat. Y axi prometen totes les coses sobre dites attendre, e complir ab tot effecte y no contrafer per alguna causa o raho.

E per ço ne obliguen tots sos bens, ço es, quiscu per la part li tocara a pagar y donar de dit vinté de dits fruyts ab totes renunciacions necessaries y oportunes.

E axi juren tots en animes lurs. E los dits elets accepten lo dit carrech e prometen haverse be y lealment ab aquell y ab la diligencia y solitut que conve y tenir dit libre y en aquell continuar,

HIPÒTESI SOBRE ELS POSSIBLES ORÍGENS DE LA PARRÒQUIA I EL CONTRACTE DE LES OBRES SOBRE
LA CONSTRUCCIÓ DE L'ACTUAL TEMPLE

axi les rebudes com les dades y donar bo y leal compte com se pertany tota hora y quant en la forma susdita los sera demanat, y la part tocara a quiscu dell del vinté dels fruyts que culliran en lurs terres pagaran en la forma susdita, sots la mateixa obligatio y jurament.

Testimonis de aquestes coses, pregats y cridats son los venerables mossen Bartonieu Planella, prevere, y viccary de la parrochial sglesia de Sancta Eularia Merita del Papiol, bisbat de Barchinona, Antony Puialt, servent, en Barchinona habitant.”

APÈNDIX II

20 juny 1570

Contracte de l'obra de construcció de la nova església de Sant Just Desvern.

"En nom de Deu sia. Amen

Die martis XX mensis juniy, anno a Nativitate Domini MDLXX

De e sobre la edificació, constructio y erectió de la nova sglesia parrochial de Sanct Just Desvern, bisbat de Barcelona fahedora e altres coses devall scrites, per y entre los honrats Pau Modolell, menor de dies, Hieronym Cardona (espai en blanc) tenint plen poder per aquestes coses de la dita universitat com consta ab acte rebut en poder del notari devall scrit, a XI del present mes de juny, de una part, e mestre Leonard Bosch, mestre de cases habitant en Barcelona, de la part altra, es stada tractada, feta, fermada e jurada la capitulació e concordia en la forma e manera que's segueix.

Primerament, lo dit mestre Leonard Bosch, convé y en bona fe promet que attes que ell ja a enderrocat la sglesia de dita parrochia de Sant Just fins a la cara de terra per horde dels dits jurats y obrés en lo ànimo e intent havie dita obra de romandre vers ell com ha fet. Que per ço ell dins dos anys y sis mesos qui a comensat a correr lo primer dia del present mes de juny, fara los fonaments tant fondos com seran menester per a be assegurar la obra, y que fara e edificara la sglesia, la qual tindra de tou (sic) sinch canes y de largaria quinze canes, y que elegira lo cap de la dita sglesia en la part que los obrés li han dit que es la part de tremuntana, y fara un cap ab sis brassos ab sa clau e represes de pedra pichada. E totes les nexences de pedra pichada e brassos de terra cuyta forjats de guix, ab dos capades a cada part. E de aqui en fora repartira tot lo loch que romandra ab quatre claus, ab tots los archs principals de pedra pichada. E totes les nexenses e represes de pedra de Montjuich. E tots los brassos dels cruets de terra cuyta forjats de guix, ab dues copades a cada part. E tots los formarets de guix. E tot lo pendent de dues rajoles dobles de guix, y ab los archs principals, e totes les claus principals de pedra pichada. E que les parets de dita sglesia hagen de tenir de gruix sinch palms fins a la cara de la terra. E de la terra en amunt quatre palms de gruix. E que les dites claus, los obrés han de pagar. E totes les restants hage de pagar dit Leonart.

(2) Item, es pactat e concordat que, elegides les parets y sperons, per lo semblant ha de principiar quatre capelles ab los creues mes prop del altar maior, entre speró y speró, fora del tou de dita sglesia, conforme a la trassa, que tinguen deu palms de fondo, e de amplaria la que poran tenir entre speró y speró, de modo que stiguen de molt bona proporció ab totes ses cantonades de pedra pichada. E dues copades de cada part, y lo pendent de rajola de cantell, ab volta grassa, ab una spillera a quiscuna de dites capelles, y fer omplir a quiscuna de dites capelles per a posar los altars, y posar aquells, y enrajolar del que li donaran. E dites capelles se han de arrasar la volta de pedra y morter perr a que's puguen cobrir de teula y morter. E tots los cobertors plens e macissos de morter sobre la volta.

(3) Item, es pactat y concordat que, lo dit mestre Leonart Bosch, haja y sia obligat fer una sagristia en lo loch y part de dita sglesia, y de la largaria que dits obrers voldran, ab una finestra ab la rexa, de la manera que dits obrers li diran y ab la volta grassa paradescas, y lo mes avant conforme a les capelles, ab un portal de pedra de quatre palms de ample.

HIPÒTESI SOBRE ELS POSSIBLES ORÍGENS DE LA PARRÒQUIA I EL CONTRACTE DE LES OBRES SOBRE
LA CONSTRUCCIÓ DE L'ACTUAL TEMPLE

(4) Item, es pactat e concordat que, lo dit mestre Leonart Bosch, haja de fer un portal de pedra pichada per entrar a dita sglesia, conforme y de la manera, modo e forma que stà lo portal de la Capella de Sant Christophol, construyda y edificada en lo carrer mes alt de Sant Pere, de la present ciutat de Barchinona, e prop la claveguera de Junqueres. E que a la una part de dit portal, sobre del frontspici posara, ço es, a la una part, la image de Sant Just, e a l'altra part la image de Sant Pastor, y en lo mig de dit portal la ymage de Nostra Senyora.

(5) Item, es pactat y concordat que, lo dit mestre Leonart Bosch, promet (que en la) ampliarà del cruer mes prop del portal, fara un cruer scassat, que sera per lo cor, ab lo arch principal, cruers, claus, e represses de pedra pichada, ab tres formerets de guix, ab dues copades a cada part, conforme les capelles, e ab lo pendent de rajola dobla, ab guix, e una barana, conforme a la sglesia de Vallvidrera, ab una scala de rajola, de guix, per puir a dit cor, com millor aparra a dits obrers.

(6) Item, lo dit mestre Leonart, promet fer una .O. sobre lo portal maior per donar claror al cor, de la amplaria que convindra, y aiximateix dues finestres en lo loch hahont stan designades en la trassa, de amplaria de quatre palms, o, quatre palms i mig, o altrament que stigue conforme a la obra de pedra picada la cara de defora ab una copada gran, y de dins de tota pedra forjat de guix.

(7) Item, es pactat y concordat que havent pujades totes les parets fins a les represes les quals han de esser de pedra y obrades de cul de llantia ha de fer les tres archades, cruers y claus de pedra, del modo, e forma demunt designats.

(8) Item, haja y promet de fer los pilars que seran menester sobre los archs principals, de rajola i morter per a la cuberta de dita teulada y cobrir y embigar aquella, entes empero que los dits obrers hagen y sien obligats en donar y liurar la fusta bona y adobada.

(9) Item, lo dit mestre Leonart, hage y sie obligat enrajolar la dita sglesia, capelles y sacristia y picas, y posar dos greons devant lo altar maior, y un greó devant cada capella, tot de pedra pichada, y axi be posar lo altar maior.

(10) Item, ha de fer una trona y posarla conforme stà la trona en la dita sglesia de Vallvidrera, e fer la scala de dita trona, del modo e manera que apparra millor a dits obrers.

(11) Item, ha de fer totes les cantonades devant la sglesia de pedra pichada, y les altres cantonades de la millor pedra que alli se trobara y li donaran.

(12) Item, los dits obrers, convenen y en bona fe prometen que donaran y liuraran a lurs carrechs y despeses, tota la manobra y altres coses que sien necessaries per a dita obra juntament ab dues portadores, dos càvechs, dues palas y una cassa. E que hajan de aportar o fer aportar tota la aygua sera necessaria per dita obra al peu de dita obra.

(13) Item, es pactat y concordat, que acabada que sia la obra, hage de restituir y liurar tota la despulla de dita obra, y donar compte de aquella a dits obrers.

(14) Item, que lo dit mestre Leonart Bosch, conve y promet que fara y acabara la dita obra conforme a la dita trassa, be y perfectament, com de bon mestre se pertany, y la dita obra requeix, y aço dins los dits dos anys y mig, apres que la dita obra sera comensada.... com es dit perfilada (sic) dita sglesia de dins, y emblanquintla aximateix de les capelles y sagrestia, conforme dita sglesia de Vallvidrera.

(15) Item, los dits obrers e jurats, convenen y en bona fe prometen que per les mans y treballs de dita obra, donaran e pagaran a dit mestre Leonart Bosch, vuit centes y trenta lliures,

en lo modo següent, ço es, cent sinquanta liures en continent, fermada la present capitulació, axi per lo principal com per les fermances.

(16) Item, cent liures essent los fonaments fora de terra.

(17) Item, cent liures a les repeses de les capelles.

(18) Item, altres cent liures, a les repeses dels archs principals.

(19) Item, sinquanta liures en acabant la clau del altar maior.

(20) Item, sinquanta liures, acabada que sie dita segrestia.

(21) Item, altres sinquanta, comensant lo cor.

(22) Item, cent liures acabades que sien dites capelles, y lo compliment, acabada e judicada que sie dita obra.

(23) Item, es pacata e concordat que, acabada que sia dita obra, aquella hage esse judicada per dos mestres experts, elegidors un per quiscuna de les dites parts, y no stant conforme al que la obra requex les despeses fetes les quals persones que seran elegides per la judicació, sien comunes de dit Leonart, o hage de refer..... de les quals dites persones se hage de estat tota excepció remoguda.

(24) Item, lo dit mestre Leonart Bosch, convé y promet complir totes les dites coses. E per attendre y complir ne dona per fermances, Miquel Cortés, pagès de la parroquia de Sant Pere, de Barcelona, e Pere Calopa, pagès de la parroquia de Vallvidrera.

(25) Item, los dits obrers e jurats, convenen y prometen que li donaran loch y habitacio per ell y tota sa familia, y no res mancho li donaran provisio de lenya per a la casa durant lo dit temps.

(26) Item, es pactat y concordat si per negligencia en lo donar compliment los parrochians al dit mestre Leonart hauria de vagar que en tal cas li hagen de refer los danys, pus empero lo dit mestre Leonart Bosch, los haja de notificar vuit dies abans lo que haura menester. E les coses sobredites, tots y sengles, prometen les dites parts, es a saber, la una a l'altre, et ad invicem, tenir y complir, sens dilacio alguna, sots pena de docentes liures moneda barchinona, la qual graciosament se imposen aplicadora per les dues parts a la part obedient, e les dites coses servant y complint. E per lo restant terça part al official o cort que de aquella fara executio, e sots restitutio de totes despeses, danys e interessos, en juy e fora juy en qualsevol manera fahedores e ab obligatio de bens, jurament, e altres clausules necessaries e oportunes a coneguda del notari devall scrit.

Testes firmi dictis Pauli Calopa et Michaelis Cortes, Bartolomeis Carbonell, iuratti; Michaelis Solanes, Pauli Modolell, Hieronimy Cardona, operarium, et Leonardi Bosch sunt. Joannes Bonet, et Joannes Baptista Mallol, scriptores barchinona.

Testes firme dictorum Pauli Calopa et Michaelis Cortes fideicessories predictum, qui firmarunt die vigesima secunda mensis july dicti anni sunt predicti." (*)

() Aquesta transcripció ha estat feta, en part sobre l'original, actualment en molt mal estat de conservació, a causa que la tinta està molt cremada, i en part, en una còpia de l'arxiu parroquial de Sant Just Desvern que, quan se'n féu la transcripció del mateix, l'original ja es trobava en mal estat.*

VOCABULARI

1. CANA.- La Cana de Barcelona, com a mesura de longitud té 8 pams de llargada, o sigui 1,60 metres.
2. CASSA.- Vas de metall, generalment de coure, que proveït d'un mànec serveix per a trasbalsar un líquid, ja sigui aquest oli d'una gerra, vi d'un celler o aigua.
3. COPADA.- Motllura de secció còncaua de semicercle o quadrat de cercle.
4. CREUER ESCASSAT.- És aquell creuer que té la curvatura de la volta molt rebaixada o arc rebaixat.
5. CUL DE LLÀNTIA.- Figura ornamental de forma triangular per a cloure un final, un acabament. També es dona el nom de Cul de Llàntia a l'ornament de pedra de forma triangular que serveix de sosteniment del nervi d'una volta.
6. FORMARET.- Nerví en la intersecció d'una volta amb el mur o paret.
7. MENOR DE DIES.- Es diu d'aquella persona adulta però que encara no té l'edat fixada per la llei per gaudir de certs drets. Avui se'n diu menor d'edat.
8. NAIXENCES.- Unió, allò que uneix una cosa amb una altra. Tenir el seu origen.
9. REPRESSES.- Lleixa o porció plana que surt d'una paret i serveix per a sostenir alguna cosa.
10. TRASSA O TRAÇA.- Dibuix indicador de la forma general d'una casa que s'ha de construir, fabricar o executar. Traça o dibuix de l'obra.
11. VOLTA GRASSA.- És aquella volta feta amb pedra i morter o amb pedra i ciment.